

Tézy k rigoróznejskúške (PhDr.)

Fonetika a fonológia

Pojem fonetiky a fonológie a ich vzťahy. Všeobecná a špeciálna fonetika. Fonetická a fonologická abstrakcia. Klasifikácia segmentov spisovnej slovenčiny. Fonologická systematika slovenčiny. Fonetická transkripcia. Segmentálne a suprasegmentálne fonetické javy slovenčiny. Koartikulačné javy, asimilácia, alternácia. Problematika ortoepie slovenčiny.

Vývin slovenského jazyka

Historické hypotézy o pôvode slovenčiny. Teórie o nehomogénnom psl. základy slovenčiny. Teórie o homogénnom psl. základe slovenčiny. Migračno-integračná teória o psl. pôvode slovenčiny. Fonologická charakteristika psl. základu slovenčiny (vokálna a konsonantická štruktúra). Chronológia a osobitosti kontrakcie. Zánik a vokalizácia jerov. Vkladné hlásky a nepravidelnosti v jerových striedniciach. Denazalizácia nosových vokálov. Vývin vokálov v 11. – 16. stor. na západnom, strednom a východnom Slovensku. Depalativácia konsonantov v 11. – 15. storočí, zmena $g > h$, zmena obojperného $w > v$, vznik foném $d\check{z}$ a f , asibilácia $t', d' > c, dz$. Morfológický vývin – všeobecná charakteristika. Vývin vzorov životných podstatných mien mužského rodu, vývin vzorov neživotných podstatných mien mužského rodu, vývin vzorov podstatných mien ženského rodu, vývin vzorov podstatných mien stredného rodu. Vývin vzorov prídavných mien, vývin vzorov zámen, vývin tvarov čísloviek. Vývin slovesných vzorov prítomného času. Tematické a atematické slovesá, vývin slovesných vzorov minulého a budúceho času. Rozkazovací a podmieňovací spôsob, vývin prídavných. Neurčitok a supinum. Vývin neohybných slovných druhov. Vývin lexiky zdedenej z praslovančiny. Zánik slov psl. pôvodu, prenikanie cudzích slov v staršom období do slovenskej lexiky.

Dialektológia

Národný jazyk a nárečia. Vzťah nárečí a spisovného jazyka, nárečia v súčasnosti. Dialektológia a ostatné vedné disciplíny. Predmet dialektologického výskumu, nárečový výskum, etapy nárečového výskumu (príprava výskumu, zbieranie a spracovanie nárečového materiálu). Areálový výskum nárečí. Izoglosa, izoglosná zóna, areál. Kartografické spracovanie nárečí, nárečové atlasy a komentáre, Atlas slovenského jazyka I-IV. Rozdelenie slovenských nárečí. Makroareály, regióny, základné a pomedzné areály. Základné znaky západoslovenských nárečí, južný región západoslovenských nárečí, severný región západoslovenských nárečí. Základné znaky stredoslovenských nárečí, severozápadný región stredoslovenských nárečí, juhovýchodný región stredoslovenských nárečí. Základné znaky východoslovenských nárečí, západný región východoslovenských nárečí. Slovenské nárečia v zahraničí (Maďarsko, bývalá Juhoslávia, Rumunsko). Dejiny nárečového výskumu. Goralské nárečia a ukrajinské nárečia na Slovensku.

Dejiny slovenského jazyka

Predcyrilo-metodské obdobie. Stopy ranofeudálnych vzťahov v jazyku. Cyrilo-metodské obdobie. Starosloviensky jazyk a staroslovienska literatúra na Veľkej Morave. Obdobie 10. – 14. storočia, domáci jazyk, latinčina. Jazykové pamiatky. Čeština v 14. storočí. Čeština ako spisovný

jazyk slovenskej národnosti (15. st.) Čeština v 16. – 18. storočí. Vznikanie a rozvoj kultúrnej strednej a západnej slovenčiny. Vplyv cudzích jazykov na slovnú zásobu slovenčiny. Jazyk katolíckej spisby. História a charakteristika bernolákovského obdobia a bernolákovčiny. Zásady Bernolákovskej kodifikácie. Štúrova jazykovedná teória a odôvodnenie kodifikácie. Zásady Štúrovej kodifikácie. Slovná zásoba štúrovčiny. Námietky voči Štúrovej kodifikácii. Charakteristika matičného obdobia, slovná zásoba. Situácia v martinskom období. Obdobie po r. 1918, vzťah k češtine. Pravidlá slovenského pravopisu 1931. Matičný úzus. Pravidlá slovenského pravopisu 1953. Stav štýlov po r. 1945. Charakteristika Pravidiel slovenského pravopisu 1991 a 1998.

Lexikológia

Základné otázky lexikológie. Slovo a pojem. Typy významov slov. Otázky lexikálnej sémantiky. Jazykový znak. Jednovýznamové a viacvýznamové slová. Synonymia. Homonymia. Antonymia. Konverzia. Neutrálna a štylisticky príznaková lexika. Typy expresívnych slov. Internacionalizácia lexiky. Aktívna a pasívna slovná zásoba. Podstata binaristickej koncepcie tvorenia slov. Lexikografia, charakteristika jednotlivých typov slovníkov. Frazeológia a jej vymedzenie. Frazeologická jednotka (frazéma), jej podstata a vlastnosti. Rozsah a hranice frazémy. Sémantické vzťahy medzi frazémami. Triedenie frazém.

Morfológia

Slovné druhy a ich morfológické kategórie. Podstatné mená – charakteristika, definícia, klasifikácia. Morfológické kategórie. Systém skloňovania. Deklinácia životných maskulín. Deklinácia neživotných maskulín. Deklinácia feminín. Deklinácia neutier. Prídavné mená – skloňovanie a stupňovanie. Zámená. Číslovky. Slovesá – plnovýznamové a pomocné. Lexikálno-gramatické a morfológické kategórie sloviess. Slovesné tvary a ich tvorenie. Časovanie sloviess. Slovesné triedy a vzory. Príslovky. Gramatické (pomocné) slovné druhy, predložky, spojky, častice.

Syntax

Vymedzenie pojmu vetný člen. Princípy klasifikácie vetných členov.

Druhy syntagiem. Obsahová a formálna stránka syntagiem. (Spôsoby spájania slov do syntagiem.) Veta. Vymedzenie pojmu veta z komunikačného, gramatického, obsahového a modálneho hľadiska. Gramatické (štruktúrne) typy viet. Typy viet z hľadiska ich komunikatívnej funkcie. Hlavný vetný člen jednočlennej vety. Typy jednočlenných viet. Princípy klasifikácie vedľajších vetných členov. Podstata polopredikatívnych konštrukcií. Druhy polopredikatívnych konštrukcií; prostriedky ich vyjadrovania. Súvetie ako významová a gramatická jednotka. Otázka klasifikácie súvetí. Základné vlastnosti podradovacieho súvetia. Otázka klasifikácie podradovacích súvetí. Zložené súvetie. Základné štruktúry a typy zložených súvetí.

Štylistika

Klasifikácia štýlov spisovnej slovenčiny. Štýlotvorné činitele. Kompozícia textu, makrokompozícia a mikrokompozícia. Atekonika textu.

Odporúčaná literatúra

ČERNÝ, J.: Dějiny lingvistiky. Olomouc 1996.

DOLNÍK, J.: Teória spisovného jazyka. Bratislava 2010.

DOLNÍK, J.: Všeobecná jazykoveda. Bratislava 2010.

DORUĽA, J.: Tri kapitoly zo života slov. Bratislava 1993

ERHART, A.: Základy jazykovědy. Praha 1984

FURDÍK, J.: Teória motivácie v lexikálnej zásobe. Prešov 2008.

HELBIG, G.: Vývoj jazykovedy po roce 1970. Praha 1991

HORÁLEK, K.: Úvod do štúdia slovanských jazyků. Praha 1957

HORECKÝ, J. - BUZÁSSYOVÁ, K. - BOSÁK, J., a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava 1989.

KAČALA, J.: Sloveso a sémantická štruktúra vety. Bratislava 1989.

KRAJČOVIČ, R.: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava 1988.

KRÁĽ, Á. – SABOL: Fonetika a fonológia. Bratislava 1989.

KRÁĽ, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava 1996.

KRUPA, V. : Jazyk - nástroj neznámy. Bratislava 1991.

KRUPA, V.: Jednota a variabilita jazyka. Bratislava 1980.

MIKO, F.: Text a štýl. Bratislava 1970.

MIKO, F.: Význam, jazyk, semióza. Nitra 1994.

MLACEK, J.: Slovenská frazeológia. Bratislava .

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava 1966.

PAULINY, E.: Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava 1983.

PAULINY, E.: Slovenská gramatika. Bratislava 1981.

PIAGET, J. : Štrukturalizmus. Bratislava 1971.

SABOL, J.: Syntetická fonologická teória. Bratislava 1989.

Sociolinguistica Slovaca. 1 – 8. Bratislava: 1995 – 2015.

Časopisy Kultúra slova, Slovenská reč.

Tézy k rigoróznjej skúške (PhDr.)

1. Literárna veda vo vzťahu k iným umenovedným disciplínam (lingvistika, história, sociológia, psychológia, estetika, informatika a pod.).
2. Organizácia literárneho diela a dielo v literárnom procese.
3. Vedecké práce z oblasti versológie (exkurz do histórie, súčasné monografie).
4. Literárnovedná metodológia. Základné tendencie vývoja literárnej vedy.
5. Interpretácia umeleckého textu: metodologické východiská a pojmy, trendy a problémy
6. Sústava binárnych opozícií a ich funkcia v texte.
7. Autor, lyrický subjekt, rozprávač, postava v interpretácii.
8. Čitateľská recepcia literatúry. Úroveň a typy recepcie umeleckej literatúry. Proces recepcie a čitateľská prax.
9. Komparatistika ako literárnovedná disciplína – porovnávanie a porovnávacía metóda v literárnej vede. Genéza komparatistického výskumu. Základné komparatistické pojmy a ich výklad. Problematika pôvodnosti / originálnosti a závislosti literárneho diela. Klasifikácia foriem medziliterárneho procesu – geneticko-kontaktové vzťahy a typologické súvislosti. Tradície porovnávacieho skúmania literatúry v slovenskej literárnej vede – charakteristika od najstarších období až po súčasnosť.
10. Genológia ako literárnovedná disciplína – základné genologické pojmy a ich výklad. Ku genéze genologických výskumov – prehľad najvýznamnejších koncepcií od antiky po súčasnosť. Genologický výskum na Slovensku. Porovnanie literárnych druhov a ich štruktúrnych rozdielov. Lyrické a epické žánre a ich charakteristika. Dramatické žánre. Druhový a žánrový aspekt folklórneho textu.
11. Charakteristika semiotiky ako vednej disciplíny, základne otázky semiotiky literatúry, špecifiká semiotického prístupu k interpretácii literárneho diela.
12. Funkcie literárnej kritiky a najvýznamnejší predstavitelia súčasnej slovenskej literárnej kritiky.
13. Stredoveký univerzalizmus v kultúre a literatúre a jeho status na slovenskom území.
14. Osobitosť humanistickej poézie a jej interpretačné možnosti.
15. Diela staršej literatúry ako prístupové fenomény k národnému uvedomeniu Slovákov v 19. storočí.
16. Dramatická tvorba v stredovekom, humanistickom, renesančnom a barokovom prostredí.
17. Dobrodružné a cestopisné žánre v konfrontácii s vedeckou a umeleckou literatúrou renesancie a baroka.
18. Romantizmus v kontexte umeleckých smerov 18. a 19. storočia.
19. Varianty byronovského typu romantizmu (titanizmus, démonizmus, satanizmus atď.).
20. Špecifiká slovenskej romantickej literatúry v porovnaní so svetovými trendmi.
21. Mesianistický a pragmatický typ romantickej tvorby.

22. Spoločenská a kultúrna situácia v rokoch 1867 – 1918 – maďarizačná politika vládnuvich kruhov. Situácia v slovenskom národnom hnutí a jeho postupujúca diferenciacia. Kultúrne inštitúcie a spolková činnosť v období literárneho realizmu. Literárne a kultúrne časopisectvo I. a II. vlny literárneho realizmu.
23. Nástup realizmu v slovenskej literatúre – chápanie reality a pojem realizmus. Filozofické východiská realizmu – pozitívna filozofia A. Comta a jej charakteristika. Princíp podobnosti a následnosti vzťahov ako východisko realistického výberu, členenia a spájania javov skutočnosti – dôsledky v oblasti tematicko-motivickej a poetologickej. Porovnanie romantizmu a realizmu a charakteristika ich štruktúrnych rozdielov.
24. Konštitutívne znaky slovenského literárneho realizmu – prestavba veršového systému a druhová a žánrová charakteristika. K periodizácii slovenského literárneho realizmu. Typologická charakteristika I. vlny realizmu a tvorba jej predstaviteľov. Nástup II. vlny realizmu – porovnanie a tvorba jej predstaviteľov. Doznievanie a rozklad realistických princípov v tvorbe J. Jesenského – podobnosť nepodobného a nepodobnosť podobného.
25. Slovenský realizmus a medziliterárny kontext – vzťah k iným literatúram. Literárna veda a kritika v období realizmu. Slovenský realizmus a jeho výskum – prehľad o literárnovednom výskume. O. Čepan a jeho Stimuly realizmu – Čepanov výklad tvorby jednotlivých predstaviteľov realizmu.
26. Vývinové premeny slovenskej literatúry na prelome 19. a 20. storočia – hlasizmus a literárna moderna. Vznik, zdroje a program hlasistického hnutia. Kritika hlasizmu a jeho čechoslovakistickej ideológie. Pojem moderna. Vývinová motivácia symbolizmu v slovenskej poézii a jeho vymedzenie vo vzťahu k hviezdoslavovskému modelu poézie. Pojem znak a symbol. Dve duše v poézii básnickej moderny. Čas v poézii SLM.
27. Vývinové premeny slovenskej poprevratovej poézie v rokoch 1918 – 1945. Básnická tvorba tzv. prechodnej generácie a nástup mladej poprevratovej generácie do poézie. Symbolizmus, vitalizmus, poetizmus a konštruktivizmus v poprevratovej poézii – ich noetika a poetika. Základné črty slovenskej poézie v rokoch 1936 – 1945. Formovanie katolíckej moderny v medzivojnovnej poézii a generačné hnutie nadrealizmu.
28. Premeny slovenskej poprevratovej prózy v rokoch 1918-1945. Kontinuita a rozklad literárneho realizmu v poprevratovom období. Problematika naturalizmu v slovenskej literatúre – koncepcia historizmu a modelovanie času v Jégého historickej próze. Vývinové premeny v tvorbe mladej poprevratovej generácie. Tzv. novorealistická próza a tvorba M. Urbana a J. C. Hronského. Obraz ľavicovej / socialistickej prózy v medzivojnovnom období. Tzv. lyrizovaná próza a próza naturizmu a jej literárnovedný výskum. Básnici sujetu a ich tvorba.
29. Literárna veda / kritika v medzivojnovnom období – východisková situácia a základné problémy rozvoja vedeckého myslenia na Slovensku. Inštitucionálne základy vedeckého výskumu. Charakteristika pozitivizmu a štrukturalizmu ako základných teoretických modelov vedeckého výskumu v literárnej histórii a literárnej teórii, resp. esejistický pluralizmus v literárnej kritike. Predstavitelia medzivojnovnej literárnej vedy a kritiky a ich dielo.
30. Rozvoj poprevratového divadelníctva a dramatická tvorba v 1. polovici 20. storočia. Divadelná sieť na Slovensku v poprevratovom období – významní režiséri a poprední predstavitelia slovenského profesionálneho herectva. Zástoj ochotníckeho divadla v medzivojnovnom období. Vývin drámy v 1. polovici 20. storočia a dramatická tvorba jednotlivých predstaviteľov.
31. Základné vývinové impulzy v slovenskej poézii od roku 1945 po súčasnosť.

32. Vývin slovenskej prózy od roku 1945 po súčasnosť.
33. Výviny slovenskej drámy od roku 1945 po súčasnosť.
34. Obraz a kritika totalitnej moci v dielach súčasných slovenských prozaikov.
35. Ideové východiská uvažovania o postmoderne, základné znaky postmoderného textu a hlavní predstavitelia slovenskej literárnej postmodernity.
36. Vývinové premeny veršovej a prozaickej tvorby pre deti a mládež v rokoch 1918 – 1945.
37. Hodnotové konštanty slovenskej literatúry pre deti a mládež. Detský aspekt – základný atribút literárnej tvorby v šesťdesiatych rokoch.
38. Literatúry ako spôsob kultúrnej komunikácie (medziliterárne spoločenstvá, národné špecifiká a literárny centralizmus, pojmy svetová a národná literatúra).
39. Súčasná svetová literatúra: euroamerický civilizačný okruh, ázijské, africké a i. tradície a súčasné koncepcie (nositelia Nobelovej ceny za literatúru).
40. Súčasná česká literatúra, osobnosti a ich prezentácia vo svetovom literárnom kontexte.

Poznámka: Témy sú výberom problémov zo všetkých dôležitých oblastí literárnej teórie a literárnej histórie. Uchádzač o rigorózne konanie by mal mať dobrý všeobecný prehľad. Pri skúške komisia upriami pozornosť najmä na problémy blízke téme rigorózneho práce.